

**Г. І. ГОНЧАРУК
І ТІ, ХТО ПРО НЬОГО**

ПОПЕРЕДНІ ПІДСУМКИ

Одеса
«Астропринт»
2017

УДК 94(477):070
Г65

До авторського колективу книги входять член-кореспондент НАН України, доктори наук, професори, кандидати наук, доценти, знані члени Національної спілки письменників України — поети і письменники, члени Одеської регіональної організації Національної спілки журналістів України та інші.

Кожний з них показав ті чи інші наукові здобутки головного персонажа книги, його організаційні досягнення, редакторську роботу, навіть риси характеру.

Взагалі всі представлені статті дають читачу уявлення про особистість Григорія Івановича Гончарука.

Укладач *Л. М. Іваніченко*

Г. І. Гончарук і ті, хто про нього : Попередні підсумки :
Г65 [збірка статей] / уклад. Л. М. Іваніченко. — Одеса :
Астропринт, 2017. — 308 с. : іл.
ISBN 978–966–927–332–1

Книга є продовженням попереднього видання «Г. І. Гончарук і ті, хто про нього: Газетні розум та емоції». Якщо у першій книзі було 170 публікацій, то у другій 76. Різниця у значних відмінностях періодів, охоплених публікаціями. Читачу, особливо письменникам, науковцям, очевидно буде цікаво познайомитись з оцінками вченими особистості професора Григорія Гончарука та його книг. Хтось, можливо, побажає, щоб так писали про нього, а хтось буде претендувати на кращі про себе відгуки. Але в будь-якому разі байдужих не буде.

УДК 94(477):070

ISBN 978–966–927–332–1

© Іваніченко Л. М.,
укладання, 2017

ЗМІСТ

Вступне слово	7
<i>Мамонтов В.</i> Григорию Івановичу Гончаруку посвящається	9
<i>Іваніченко Л.</i> У жодної партії нема такої історії	10
Восьма Всеукраїнська наукова конференція (без автора)	12
<i>Михайленко А.</i> На основі розсекречених архівів	13
<i>Гончарук Г.</i> Помста советської влади українським повстанцям у 1950–1956 роках	15
<i>Кракалія Р.</i> Зрозуміти й описати час. Ювілей історика сучасності	19
<i>Цвілюк С. А.</i> Історична документалістика про УПА одеських дослідників	27
<i>Сухотеріна Л.І.</i> Відомий український історик — Григорій Іванович Гончарук (з нагоди 75-річчя з дня народження та 30-річчя перебування на посаді завідувача кафедри Одеського національного політехнічного університету)	34
<i>Еримичой И., Цвилюк С.</i> Этот загадочный Гончарук	46
<i>Мамонтов В.</i> Жизнь — науке	51
<i>Еримичой И., Цвилюк С.</i> Прошлое возвращается	52
<i>Сухотеріна Л., Шановська О.</i> Новий історичний жанр?	55
<i>Гончарук Г.</i> Далекобійна артилерія історії	58
<i>Гончарук Г.</i> Наукові дослідження на кафедрі історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету	63
<i>Іваніченко Л.</i> Ювілей Григорія Івановича Гончарука — вченого та вчителя	69
<i>Щегленко В.</i> Тисяча й одна операція	72
<i>Щегленко В.</i> Той, хто до чогось прагне, або Про започатковане в Одесі нове свято — День аспіранта	76
<i>Гончарук Г.</i> До питання про створення обласних (крайових) організацій Народного Руху України (1989–1992 роки)	84
<i>Гончарук Г.</i> Історичне покликання Леоніда Кравчука	90

<i>Голудець Г.</i> «Син болгарський — патріот український»	94
<i>Котляр Ю.</i> Великий син Тернівки	95
<i>Щегленко В.</i> «Сто вітрів в ногах лежить мого роду і народу». Про славу Новогеоргіївку та знаних людей у ній	99
<i>Решет О. П.</i> 25-річчю Народного Руху України присвячується	114
<i>Кучерук М., Іваніченко Л.</i> Ще одне видання про Рух	117
В Одесі презентували книгу «Народний Рух України. Історія» з нагоди 25-річчя НРУ	119
Духовно-культурний центр «Українське відродження»	120
<i>Щегленко В.</i> Ті, хто обирає шлях мислення	120
<i>Гончарук Г.</i> Політичний землетрус в Україні у 1989 році	123
<i>Гончарук Г.</i> Зустріч з минулим	128
<i>Гуржій О. І., Кучерук М. С.</i> Рец. на кн.: Гончарук Г. І., Іваніченко Л. М. Син болгарський — патріот український. — Одеса: Астропринт, 2014. — 248 с. : [про історика В. Н. Станка]	133
<i>Гончарук Г.</i> Монографічна одесика в Одеському національному політехнічному університеті	137
<i>Смолій В.</i> Історичний маршрут легендарного міста. Привітання учасникам Першої Всеукраїнської наукової конференції «Кочубіїв — Хаджибей — Одеса»	140
<i>Різників О.</i> Зерно проростало 25 років	141
Звернення дослідників	144
<i>Гончарук Г.</i> Рекомендації Першої Всеукраїнської наукової конференції «Кочубіїв — Хаджибей — Одеса», присвяченої 600-річчю міста	147
<i>Кудlach В.</i> Прихована історія і проблема її поглиблення: Кочубіїв — Хаджибей — Одеса	148
<i>Різників О.</i> Шлях до себе	154
<i>Еримичой И., Цвиллюк С.</i> Критические углы атаки Григория Гончарука	157
<i>Мамонтова Е., Сухотеріна Л.</i> Документ епохи	160
<i>Саєнко В.</i> Фрагмент української історії у форматі однієї долі	162

<i>Мамонтова Е., Сухотеріна Л.</i> З власною точкою зору . . .	166
<i>Коваль М.</i> Брежня у «Правді» як вирок, або Персональна справа № 88	168
<i>Федорова А.</i> «Мої книги — мої офшори»	170
<i>Еримичой И., Цвилюк С.</i> Григорій Гончарук відповідає на второй вопрос	173
Українські імена на мапі Одеси	176
<i>Глушак А.</i> Три портрети з вузівської віньетки	179
<i>Крижанівський В.</i> Втеча з неволі. Початок за документами, персоналіями, подіями — з Одеси	183
<i>Федорова А.</i> Рух: місце в історії та політиці	188
<i>Гончарук Г., Іваніченко Л.</i> Сила історичної правди	191
<i>Еримичой И., Цвилюк С.</i> Григорій Гончарук не ответил на третій вопрос	195
<i>Стриженюк С.</i> На шляху до істини	198
<i>Мамонтов В.</i> Из династии Гончаруков	201
<i>Мамонтова Е., Сухотеріна Л.</i> Незламні були завжди	207
<i>Гончарук Г.</i> Про Рух і його батька	212
<i>Гончарук Г.</i> Поважати історію	219
<i>Еримичой И., Цвилюк С.</i> Зеркало советской высшей школы	221
<i>Бачинська О., Іваніченко Л.</i> Випробовування посадою	224
<i>Подольянин А.</i> Про ректорів замовте слово	230
<i>Дерев'яно І.</i> Спогади, підтверджені документами	234
<i>Гончарук Г., Іваніченко Л.</i> Віхи нашого становлення	236
<i>Гончарук Г. І., Іваніченко Л. М.</i> Українська революція 1917–1921 рр. на сторінках збірника «Інтелігенція і влада»	245
<i>Шитюк М. М.</i> Книги про автора (до 80-річчя професора Григорія Гончарука)	268
<i>Корнієнко К., Кучерук М.</i> «Інтелігенція і влада»: майже 700 досліджень	273
<i>Мельник І.</i> Старт у друге століття	276
<i>Мельник О., Федорова А.</i> Круголам «Г. І. Гончарук»	279
<i>Еримичой И., Цвилюк С.</i> Тридцять п'ять плюс п'ять	285
<i>Ботушанська О.</i> Приклад відданості обраним ідеалам	289

<i>Стриженюк С.</i> Біографія особистості	291
Григорій Гончарук: Рухові потрібні саме такі керівники, у яких є стратегічне мислення і готовність до ефективних дій	292
<i>Кривенко В.</i> Досліднику історії Народного Руху Григорію Гончаруку — 80!	292
Григорій Гончарук на свій ювілей дарував друзям книги	294
<i>Реєнт О. П.</i> Вітаємо доктора історичних наук, професора Григорія Гончарука із 80-річчям!	295
<i>Ніточко І.</i> Григорію Івановичу Гончаруку до 80-річчя . . .	296
Найавторитетніший дослідник НРУ	297
<i>Реєнт О. П.</i> До 80-річчя доктора історичних наук, професора Г. І. Гончарука	298
Ухвала Політичної Ради Народного Руху України	304
Заключення	305

этом документально, аргументированно, убедительно говорится в главе «Крах ілюзій».

На этом можно было завершить рецензию. Но два обстоятельства не позволяют это сделать. Первое: работая над мемуарами, автор собрал ценнейший материал о деятельности ректора университета им. И. И. Мечникова А. И. Юрженко и ректора политехнического института К. И. Заблонском.

О первом он уже издал книгу «Персональна справа № 88», чем в значительной мере его амнистировал, а о втором этими днями выйдет книга «Ректор від Бога». Она тоже направлена на предоставление ректору надлежащего ему места в истории. Тут автор делает вывод: «Даже если кому-либо удалось избежать ответственности перед законом, то перед историей ему это не удастся».

Перед нами, читатель, четыре книги мемуаров и две сопутствующие монографии. У каждого будет свое мнение о них. Но трудно опровергнуть вывод: профессор Гончарук является родоначальником документальных вузовских мемуаров Одессы, а его книги, словно зеркало, отражают жизнь советской высшей школы. С нетерпением ждем его пятую книгу мемуаров — уже о деятельности в независимой Украине.

*Илья ЕРИМИЧОЙ,
Семен ЦВИЛЮК,
профессора.*

*Вечерняя Одесса. — 2017. —
23 февраля. — № 21—22 (10431—10432)*

ВИПРОБОВУВАННЯ ПОСАДОЮ

Є тільки одна чеснота — стійкість...

Джанет ФІТЧ

У кожного завідувача кафедри, що заступає на посаду, раніше чи пізніше постає питання, яку стратегію і тактику обрати у своїй нелегкій долі керування науково-педагогічним колективом. За словами Григорія Гончарука, автора «Мемуарів професора» (нещодавно у видавництві «Астропринт» побачила світ четверта книга з цієї серії «Випробування посадою»),

для нього це питання було надто складним: колектив кафедри історії КІПС Одеського політехнічного інституту за багатьма аспектами не відповідав професійним вимогам до вишівських кафедральних колективів 1980-х років.

Григорій Іванович Гончарук — доктор історичних наук, професор, ось уже 35 років завідує кафедрою історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету. Його четверта книга мемуарів присвячена саме першому п'ятиріччю керування цією кафедрою, яка на той час мала назву історії КІПС. Втім автор не обмежується розповідями про кафедральну діяльність, а торкається таких важливих питань, як життя радянських учених в умовах партійної системи. Він, зокрема, описує, як радянська партмашина вміла зводити рахунки, ламаючи авторитет, а то й усе життя неугодних їй науковців, і навіть ректорів вишів. У цій розповіді читаємо і про цінності тодішнього Міністерства освіти СРСР. Географія описаних місць та подій виводить читача не тільки на Москву, а й на Афганістан, де Г. І. Гончарук був радником ректора Кабульського університету. Пише автор і про те, як робив відчайдушні спроби реформувати Комуністичну партію.

Перший розділ «Завідувач кафедри, хто ти?» розкриває всі ті труднощі, з якими Г. І. Гончарук зіштовхнувся, тільки-но у 1982-му його обрали завкафедри історії КІПС. «Достатньо сказати, — пише він, — що трохи менше половини викладачів і всі лаборанти на чолі з завідувачем методичного кабінету не з'явилися на призначене засідання». Навчальні заклади країни тоді приступили до підготовки навчально-методичних комплексів дисциплін. «На нашій кафедрі навіть не знають, що це за явище». До того ж сам склад кафедри був досить специфічним. Це, переважно, полковники і підполковники. Вони склали майже половину колективу. Всі вони — колишні поліпрацівники, учасники війни, бойових дій у відомих військових операціях під час Другої світової.

Г. І. Гончарук, людина за своєю натурою активна, творча, діяльна, звісно ж, вимагав від колективу відповідної якості роботи, хоча якось непосильного надзавдання не ставив. Логічним наслідком цього стало формування опозиції проти нового завідувача. «Опозиції» він присвятив цілий розділ у

книзі. Для її гуртування, як пише Григорій Іванович, було кілька факторів. По-перше, колектив мав досвід виганяти завідувача не тільки з крісла, а навіть з кафедри. За п'ять років до того вони висловили недовіру своєму очільнику, і той, наляканий, втік навіть з інституту. По-друге, сформована попередником Г. І. Гончарука половина кафедри була з екс-полковників та екс-підполковників. А ця категорія була схильна до збурень, до війни. По-третє, стратегія Григорія Гончарука на активізацію наукової роботи, підготовку і захист дисертацій для цього контингенту була, наче кістка в горлі: «Всі вони мали достойну пенсію. Як політпрацівники в армії не перепрацьовувалися. Фізично здорові, вище середньої вгодованості. Їх влаштовував мій попередник. Він сам екс-полковник... Його кадровий девіз був: «Якщо ти воював, то вже можеш викладати історію КПРС». Згодом почалися часті походи партгрупорга доцента Сергєєвої до парткому і походи низки екс-військових до райкому, міськкому, навіть обкому партії.

Далі у «Мемуарах професора» описується вся «дієвість» партійної системи з усунення з посади небажаної з якихось причин людини. Так, на одних зі зборів суспільствознавців, що проходили в актовому залі університету ім. І. І. Мечникова, у своїй доповіді секретар міськкому партії з ідеологічної роботи Є. І. Стеценко, зокрема, сказав:

«Є ознаки того, що завідувач кафедри історії КПРС розганяє досвідчені партійні кадри кафедри». На що Григорій Гончарук вигукнув: «Вони самі розбігаються». Зал підтримав його гучним сміхом. Та після цих зборів по місту поповзли чутки, що Г. І. Гончарук не справляється з управлінням кафедрою. Вже називалася кандидатура нового завідувача — очільника партійної освіти обкому партії М. І. Бабіна. І невідомо, як би склалася подальша доля автора, якби не втрутився мудрий ректор політехнічного К. І. Заблонський. За словами Григорія Гончарука, один з представників кафедральної опозиції все-таки прийшов до ректора рішуче налаштований: «Колектив кафедри наполягає на засіданні кафедри з порядком денним про недовіру завідувачу. І колектив доручив мені спитати вашу позицію: я чи Гончарук?» Заблонський довго не думав, сказав: «Гончарук». Для опозиції настали чорні дні...

Доволі цікавим є і наступний розділ «Вершина висотою в десять років» — про захист Г. І. Гончаруком докторської дисертації, шлях до якого тягнувся ціле десятиліття. Власне, дисертацію автор писав не більше трьох років. «Зате її атрибути — звання доцента і публікація монографії — були загальмовані злими людьми більш як на сім років». Але і в останній день перед захистом не обійшлося без перипетій. Справа в тому, що з Інституту історії при ЦК Компартії України, який був визначений спеціалізованою вченою радою як провідна організація з теми дисертації Г. І. Гончарука, не надіслали відгуку до вченої ради. Завідувач відділу Федір Шевченко приголомшив відповіддю: «Відгук буде або негативний, або взагалі не буде». Причина: мало критики на адресу українського буржуазного націоналізму. Яким чином автор вийшов з тієї ситуації, небайдужі читачі можуть дізнатися, звернувшись до згаданого розділу. Скажемо тільки про результат: захист дисертації відбувся в актовому залі гуманітарного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розділ книги «Мало бути грамотним» — дещо філософський. Це частина вислову, який автор почув від свого батька. А повністю він звучить так: «Мало бути грамотним, треба бути ще й розумним». Григорій Іванович віддає шану своєму батькові, помістивши його і свої колись надруковані газетні статті, фото батькового ордена Великої Вітчизняної війни І ступеня.

Щодо назви розділу «Переможець соціалістичного змагання», зауважує автор, «передбачаю цинічні посмішки, репліки з приводу заголовка цієї глави. Мовляв, Гончарук самовіддано працював на соціалізм. А де той соціалізм? Такі запитання можна поставити мільйонам радянських людей, що добросовісно виконували свої обов'язки. Якби вони їх не виконували, то і їсти не було б що...» Не міг і Григорій Іванович, навіть тоді, коли перебував під пресом колег на кафедрі наукового комунізму і міськкому партії, не виконувати своїх функціональних обов'язків. Саме всупереч їх позиції і цькуванню, завдяки подачі документів і клопотань з факультетів або безпосередньо ректорату за успіхи чи добросовісну роботу з різних видів навчальної, науково-методичної роботи серед студентів з 1972-го по 1976 рік йому наказом ректора було оголошено чотири подя-

ки. Але то були, так би мовити, індивідуальні, особисті успіхи Григорія Гончарука, які залежали переважно від нього самого. І зовсім інша справа — змагання десятків кафедральних колективів, зокрема непрофільних кафедр. Тут слід сказати, що за кілька років перебування Григорія Івановича на посаді завідувача відбулися відчутні зміни. Передусім, усі 11 полковників і підполковників, колишніх політпрацівників, з різних причин залишили кафедру. Залишився один підполковник запасу Валентин Григорович Яшников. Він активно підключився до перебудови на кафедрі. Сам захистив кандидатську дисертацію і допомагав авторові мемуарів спонукати до цього інших. «Незабаром з числа, скажемо так, старших кадрів захистили кандидатські дисертації Ніна Трохимівна Малуха, Іван Васильович Гречуха, а молода старша лаборантка Тетяна Миколаївна Моїсеєва повернулася з цільової аспірантури теж кандидатом наук». За підсумками змагань у 1983 і в 1986 роках Г. І. Гончарук був занесений на Дошку пошани інституту. А в 1985-му за підсумками змагань 1984 року за успіхи в праці і громадській діяльності йому була оголошена подяка. Були й інші як персональні, так і колективні відзнаки.

Розділ «Дивний ректор» описує ситуацію, коли В. В. Ажогін, ректор політехнічного, попросив Г. І. Гончарука написати кандидатську дисертацію за його протезе, так би мовити, «допомогти, як своєму сину, по-батьківськи». Отримавши цілковиту відмову, В. В. Ажогін категорично сказав: «Якщо ви такий, тоді ми з вами не спрацюємося». Але тут стався той рідкісний випадок, коли партійна система рятує автора мемуарів: він недавно був обраний на посаду завідувача кафедри, тобто був у складі номенклатури Секретаріату ЦК Компартії України. Всі партійні комітети — райком, міськком, обком — його заяву не залишили б непоміченою. А це, в разі чого, вдарило б по самому ректору.

Мабуть, один із найзахоплюючих розділів — це «Афганістан, прости». У 1986-му на всесоюзній нараді завідувачів кафедр суспільних наук вищих навчальних закладів, що відбулася в Москві, доля Григорія Гончарука несподівано повернула у непередбачене русло: він став кандидатом на посаду радника ректора Кабульського університету на 1987—1988 роки. Як видно з розділу, його праця неодноразово відзначався афган-

ськими товаришами. Медаль «За мужність» Григорій Іванович отримав за ініціативу відкриття аспірантури в Кабульському університеті. Сорок два перших аспіранти змогли вчитися на стаціонарі. Про своє перебування в Кабулі Григорій Гончарук написав книгу «Афганістан, прости: исследование пережитого» (1992).

Незважаючи на вагомі досягнення, сам автор цю сторінку власної біографії підсумовує так: «...моя місія в Кабульському університеті теж фактично провалилася. Мої ініціативи — дві всеафганські наукові конференції з публікаціями матеріалів, викладання діалектичного матеріалу, відкриття аспірантури — не могли не залишитися в житті кожного учасника та історії університету непоміченими. Однак безславний відступ з Афганістану радянських військ і те, що я ледве залишився в живих і ледве ноги виніс з цієї центральноазіатської країни, були для мене сумно символічними. Все говорило про те, що так далі жити неможливо. Не за горами події, які зрушать весь радянський уклад, зметуть тоталітарну комуністичну систему».

Останній розділ мемуарів «Крах ілюзій» став логічним продовженням попередньої думки автора. У січні 1990 року були заплановані збори ОПІ. Г. І. Гончаруку як членові ідеологічної комісії парткому доручили написати доповідь. Вона містила низку пропозицій радикальних перетворень партії, що було нечуваним вільнодумством. «Навіть тоді, коли я сів на своє місце в президії зборів, чітко пам'ятаю, як один із членів комітету профспілкової організації інституту запитав: «Григорію Івановичу, так чого ви хочете, якщо ви так критикуєте КПРС? Що, нашої партії взагалі не повинно бути, а яка буде?». Зрозумівши гостроту питання, його складність і наслідки своєї відповіді, автор замислився: «Заперечити КПРС — зараз викинуть тебе з партії. І кінець твоєї, Гончарук, боротьбі. Без посади, поза партією тебе ніхто не буде слухати. Будуть сприймати як невдачу, критикана і неконструктивну особу. Я не був готовий до такого запитання. І спонтанно відповів: «КПРС-1 і КПРС-2». Зал зашумів. А потім — оплески».

У грудні 1990 року на партійних зборах інституту Г. І. Гончарук нещадно розкритикував доповідь першого секретаря міськкому партії В. Я. Хмельнюка. Григорій Іванович наголосив, що в доповіді нічого не говориться про перебудовчі про-

цеси, реформу в партії, що виголошена промова свідчить про старе, зашкарубле мислення міськкому партії, що за такої горе-перебудови на народ чекають катастрофічні і для партії, і для країни події. І підкреслив, що за такий реферат він би поставив студентові «двійку». Серед колег-суспільствознавців і колег по ОПП поповзли чутки, що в обкомі партії серйозно готується питання про усунення Г. І. Гончарука з посади завідувача кафедри, ба навіть про позбавлення його викладацької роботи за систематичну ганебну компрометацію партії. Але про те, як розвивалися події надалі, дізнаємося вже з наступної книги «Мемуарів професора».

Звісна річ, рецензія не може розкрити всю повноту спогадів, які лягли в основу четвертої книги професора, всю трагічність, а подекуди й комічність ситуацій, які пережив автор за роки своєї праці в політехнічному університеті, в які потрапляв, борючись з партійною системою. Збагнути цілісну картину тих років допоможе прочитання самої книги. У ній ви знайдете і саркастичний гумор Г. І. Гончарука на адресу деяких партпаратників, і фотографії та документи, які якнайкраще передають дух тієї пори, і багато інших свідчень про життя на зламі епох.

Всіх, кого зацікавила ця книга, можуть прочитати її у вільному доступі за електронною адресою: <https://goo.gl/W3nx5h>.

*Олена БАЧИНСЬКА,
доктор історичних наук, професор;
Лілія ІВАНІЧЕНКО,
кандидат історичних наук, доцент.
Чорноморські новини. — 2017. —
2 березня. — № 021 (21812)*

ПРО РЕКТОРІВ ЗАМОВТЕ СЛОВО

Цивілізаційний розвиток людини здавен забезпечувався чеснотами доброти і мудрості, працелюбства, відваги, здатності до жертвності. На цьому ґрунтуються традиції, гуманні закони, суспільні та сімейні ідеали. Водночас homo sapiens завжди супроводжувало, замагало з л о, оте чудовисько, яке, за висловом поета, «обло, озорно, огромно, стозевно и лайй». З яких джерел ми маємо поливати своє мисленне дерево, чим живити

Науково-популярне видання

**Г. І. ГОНЧАРУК
І ТІ, ХТО ПРО НЬОГО
ПОПЕРЕДНІ ПІДСУМКИ**

Збірка статей

Українською та російською мовами

Укладач

ІВАНІЧЕНКО Лілія Михайлівна

Фото Ігора Яковлева

Надруковано в авторській редакції

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*

Технічний редактор *М. М. Бушин*

Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 17,90 + 0,47.

Тираж 100 прим. Зам. № 557 (130).

Видавництво і друкарня «Астропринт»

65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.